

SOCIALNO GOSPODARSTVO V EVROPSKI UNIJI

**Povzetek poročila, ki ga je za
Evropski ekonomsko-socialni odbor pripravil CIRIEC
(Mednarodni raziskovalni in informativni center za javno,
socialno in združeno gospodarstvo)**

KAZALO

<u>UVOD.....</u>	<u>3</u>
<u>1. RAZVOJ KONCEPTA SOCIALNEGA GOSPODARSTVA.....</u>	<u>4</u>
<u>2. GLAVNI TEORETIČNI PRISTOPI V ZVEZI S KONCEPTOM SOCIALNEGA GOSPODARSTVA. 8</u>	<u>8</u>
<u>3. NACIONALNI KONCEPTI SOCIALNEGA GOSPODARSTVA.....</u>	<u>12</u>
<u>4. ELEMENTI SOCIALNEGA GOSPODARSTVA.....</u>	<u>14</u>
<u>5. PLATFORME IN MREŽE SOCIALNEGA GOSPODARSTVA V EVROPI.....</u>	<u>15</u>
<u>6. SOCIALNO GOSPODARSTVO V EVROPSKI UNIJI.....</u>	<u>16</u>
<u>7. PRIMERI PODJETIJ IN ORGANIZACIJ SOCIALNEGA GOSPODARSTVA.....</u>	<u>17</u>
<u>8. SOCIALNO GOSPODARSTVO, POL SOCIALNE KORISTNOSTI.....</u>	<u>18</u>
<u>9. ZAKONODAJA ZA AKTERJE SOCIALNEGA GOSPODARSTVA V EVROPSKI UNIJI.....</u>	<u>21</u>
<u>10. JAVNE POLITIKE V PODORO SOCIALNEMU GOSPODARSTVU V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE.....</u>	<u>24</u>
<u>11. JAVNE POLITIKE V PODORO SOCIALNEMU GOSPODARSTVU NA RAVNI EVROPSKE UNIJE.....</u>	<u>25</u>
<u>12. TRENDI IN IZZIVI.....</u>	<u>26</u>
<u>LITERATURA.....</u>	<u>31</u>

UVOD

Pričujoči dokument je povzetek poročila, ki ga je na zaprosilo EESO (Evropskega ekonomsko-socialnega odbora) pripravil CIRIEC (Mednarodni raziskovalni in informativni center za javno, socialno in združno gospodarstvo). Poročilo je sestavljeno iz teoretične in primerjalne študije stanja socialnega gospodarstva v Evropski uniji (EU) in njenih 25 državah članicah. Poročilo je bilo končano leta 2006, zaradi česar ne zajema Bolgarije in Romunije, ki sta se Evropski uniji pridružili 1. januarja 2007.

Poročilo sta uredila in napisala Rafael Chaves in José Luis Monzón iz centra CIRIEC, ki jima je svetoval odbor strokovnjakov v sestavi D. Demoustier (Francija), L. Frobél (Švedska) in R. Spear (Združeno kraljestvo).

Avtorjema so pomagali tudi ugledni resorski strokovnjaki iz organizacij, ki predstavljajo različna združenja v socialnem gospodarstvu: Cooperatives Europe, the International Association of Mutual Societies (AIM), the International Association of Mutual Insurance Companies (AISAM), the European Standing Conference on Co-operatives, Mutual societies, Associations and Foundations (CEP-CMAF), the European Foundation Centre (EFC), Confederazione Cooperative Italiana (Confcooperative), Lega Nazionale delle Cooperative e Mutue (LEGACOOOP) and Confederación Empresarial Española de la Economía Social (CEPES). V tem projektu so dejavno sodelovali tudi Znanstveni odbor za socialno gospodarstvo centra CIRIEC in evropske podružnice centra.

Pojmovna razmejitev socialnega gospodarstva izhaja iz Priročnika Evropske komisije o satelitskih računih za zadrage in vzajemne družbe ter iz formulacij, ki so jih kot predstavnice socialnega gospodarstva v Evropi pripravile različne organizacije, da dosežejo široko politično in znanstveno soglasje.

Za primerjalno analizo stanja socialnega gospodarstva po državah je center CIRIEC vzpostavil mrežo informatorjev, ki je ob ustanovitvi štela 52 strokovnjakov iz 26 držav članic EU (akademikov, resorskih strokovnjakov in visokih državnih uradnikov).

1. RAZVOJ KONCEPTA SOCIALNEGA GOSPODARSTVA

1.1 Narodna združenja in zadruge ob nastanku socialnega gospodarstva

Socialno gospodarstvo je kot dejavnost zgodovinsko povezano z narodnimi združenji in zadrugami, ki tvorijo njegovo hrbtenico. Sistem vrednot in pravil ravnanja narodnih združenj je v kombinaciji z zgodovinskim zadružnim gibanjem služil kot podlaga za opredelitev sodobnega koncepta socialnega gospodarstva, ki temelji na zadrugah, vzajemnih družbah, združenjih in fundacijah.

1.2 Današnji obseg in področje dejavnosti socialnega gospodarstva

Leta 2005 je bilo v EU-25 gospodarsko dejavnih več kot 240.000 zadrug. Zadruge imajo pomembno vlogo v vseh gospodarskih dejavnostih in so se zlasti uveljavile v kmetijstvu, finančnem posredništvu, maloprodaji in stanovanjskem sektorju, pa tudi v obliki delavskih zadrug v industrijskem, gradbenem in storitvenem sektorju. V teh zadrugah je neposredno zaposlenih 3,7 milijona ljudi, njihovo članstvo pa šteje 143 milijonov oseb.

Vzajemne družbe na področju zdravstvenega in socialnega varstva skrbijo in zagotavljajo kritje za več kot 120 milijonov ljudi. Vzajemne zavarovalne družbe imajo 23,7-odstotni tržni delež.

Leta 1997 je bilo zaposlenih 6,3 milijona ljudi v vseh združenjih v EU-15, leta 2005 so združenja ustvarila več kot 4 % BDP EU-25, njihovo članstvo pa je zajemalo 50 % državljanov Evropske unije. Leta 2000 je število fundacij v EU-15 preseglo 75.000, ki je od leta 1980 močno naraščalo v 25 državah članicah (vključno z novimi državami članicami EU iz srednje in vzhodne Evrope). V EU-25 dela več kot 5 milijonov prostovoljcev s polnim delovnim časom.

Če povzamemo, poleg pomena, ki ga ima zaradi svoje velikosti, socialno gospodarstvo v zadnjih desetletjih dokazuje, da lahko ne samo učinkovito prispeva k reševanju novih socialnih problemov, temveč da lahko tudi utrdi svoj položaj institucije, ki je nujna za stabilno in trajnostno rast, ki ponuja potrebam prilagojene storitve, ki povečuje vrednost gospodarskih dejavnosti za izpolnjevanje socialnih potreb ter pravičnejše razdeljevanje prihodkov in bogastva, ki odpravlja neravnovesja na trgu dela in ki, skratka, pogloblja in krepi tržno demokracijo.

1.3 Današnja umestitev in institucionalna veljava socialnega gospodarstva

Najnovejša pojmovna razmejitev socialnega gospodarstva, ki so jo pripravile prav organizacije, ki opravljajo dejavnosti socialnega gospodarstva, je vsebovana v *Listini načel socialnega gospodarstva*, ki jo promovira Evropska stalna konferenca o zadrugah, vzajemnih družbah, združenjih in fundacijah (CEP-CMAF). Ta načela so naslednja:

- prevlada posameznika in socialnega cilja nad kapitalom,
- prostovoljno in odprto članstvo,
- demokratičen nadzor, ki ga izvaja članstvo (to se ne nanaša na fundacije, saj te nimajo članov),

- združljivost interesov članov/uporabnikov in/ali splošnega interesa,
- varstvo in uporaba načela solidarnosti in odgovornosti,
- avtonomno upravljanje in neodvisnost od javnih organov,
- večina presežkov se uporablja za zasledovanje ciljev trajnostnega razvoja in zagotavljanje storitev v interesu članov ali splošnem interesu.

Vzpon socialnega gospodarstva priznavajo tudi politični in pravni krogi, tako v posameznih državah kot tudi v Evropi kot celoti. Na evropski ravni je leta 1989 Evropska komisija objavila sporočilo, imenovano "Podjetja v sektorju socialnega gospodarstva": evropski trg brez meja". Istega leta je Komisija sponzorirala Prvo evropsko konferenco o socialnem gospodarstvu (Pariz) in ustanovila enoto za socialno gospodarstvo v okviru GD XXIII za podjetniško politiko, trgovino, turizem in socialno gospodarstvo. V letih 1990, 1992, 1993 in 1995 je Komisija spodbudila izvedbo evropskih konferenc o socialnem gospodarstvu v Rimu, Lizboni, Bruslju in Seville. Leta 1997 je vrh v Luksemburgu priznal vlogo podjetij socialnega gospodarstva pri lokalnem razvoju in ustvarjanju novih delovnih mest ter sprožil izvajanje pilotnega projekta "Tretji sistem in zaposlovanje" s socialnim gospodarstvom kot referenčnim okvirom.

Medskupina za socialno gospodarstvo Evropskega parlamenta tudi deluje že od leta 1990. Leta 2006 je Evropski parlament pozval Komisijo, "naj spoštuje socialno gospodarstvo in pripravi sporočilo o tem temeljnem kamnu evropskega socialnega modela".

Evropski ekonomsko-socialni odbor (EESO) pa je objavil številna poročila in mnenja o prispevku podjetij socialnega gospodarstva k doseganju različnih ciljev javne politike.

1.4 Na poti k priznanju socialnega gospodarstva v sistemih nacionalnih računov

Podjetja in organizacije, ki spadajo pod koncept socialnega gospodarstva, niso priznani kot različen institucionalen sektor v sistemih nacionalnih računov. Zadruge, vzajemne družbe, združenja in fundacije so v nacionalnih računih razpršeni, zaradi česar so težko zaznavni.

Evropska komisija je pred kratkim pripravila *Priročnik za izdelavo satelitskih računov podjetij socialnega gospodarstva (zadruge in vzajemne družbe)*, ki bo omogočil pridobivanje usklajenih, natančnih in zanesljivih podatkov o velikem delu socialnega gospodarstva, in sicer o zadrugah, vzajemnih družbah in drugih podobnih podjetjih.

Kot je navedeno v priročniku o satelitskih računih podjetij socialnega gospodarstva, so bila z metodami, ki jih danes uporabljajo sistemi nacionalnih računov in ki izvirajo iz sredine 20. stoletja, razvita orodja za zbiranje podatkov o velikih nacionalnih gospodarskih agregatih v mešanem gospodarstvu z močnim zasebnim kapitalskim sektorjem ter dopolnilnim in pogosto intervencionističnim javnim sektorjem. Logično je, da je v sistemu nacionalnih računov, ki temelji na bipolarni institucionalni realnosti, malo prostora za tretji sektor, ki ni niti javen niti kapitalski, pri čemer se slednji lahko poistoveti s tako rekoč celotnim zasebnim sektorjem. To je eden od pomembnih dejavnikov, ki pojasnjuje dosedanjo *institucionalno nevidnost socialnega gospodarstva* v

današnjih družbah, kar je, kot ugotavlja tudi priročnik Komisije, v nasprotju s čedalje večjim pomenom organizacij socialnega gospodarstva.

1.5 Opredelitev socialnega gospodarstva, ki je združljiva s sistemi nacionalnih računov

Delovna opredelitev socialnega gospodarstva, predlagana v tem poročilu, se glasi:

Socialno gospodarstvo je skupina zasebnih, formalno organiziranih podjetij z avtonomnim odločanjem in prostovoljnim članstvom, katerih namen je, da prek tržnega sistema izpolnjujejo potrebe svojih članov, tako da ponujajo in zagotavljajo storitve, zavarovanje in finančna sredstva, pri čemer odločanje in morebitno razdeljevanje dobičkov ali presežkov med člani nista neposredno povezana s kapitalom ali sredstvi, ki jih prispevajo posamezni člani. Ob tem ima vsak član en volilni glas. Socialno gospodarstvo zajema tudi zasebne, formalno organizirane organizacije z avtonomnim odločanjem in prostovoljnim članstvom, ki ponujajo netržne storitve gospodinjsvom in katerih morebitni presežki ne morejo preiti v last gospodarskih subjektov, ki te organizacije ustanovljajo, nadzirajo ali financirajo.

Ta opredelitev je popolnoma združljiva s pojmovno razmejitvijo socialnega gospodarstva v *Listini načel socialnega gospodarstva CEP-CMAF*. Znotraj nacionalnih računov se organizacije socialnega gospodarstva pojavljajo v dveh velikih podsektorjih: a) tržnem ali poslovnem podsektorju in b) netržnem proizvodnem sektorju. Ta razvrstitev je zelo uporabna za izdelavo zanesljivih statističnih podatkov in analizo gospodarskih dejavnosti v skladu z veljavnimi sistemi nacionalnih računov. S socialno-ekonomskega vidika pa je očitno, da se podsektorja v nekaterih delih prekrivata in da obstajajo tesne povezave med tržnim in netržnim v socialnem gospodarstvu, kar je posledica lastnosti, ki je skupna vsem organizacijam socialnega gospodarstva: to so namreč *organizacije ljudi, ki opravljajo dejavnost in so ustanovljene v prvi vrsti za zadovoljevanje potreb posameznikov, in ne za ustvarjanje dobička za vlagatelje kapitala*.

Glede na zgornjo opredelitev lahko ugotovimo, da imata navedena podsektorja socialnega gospodarstva naslednje *skupne značilnosti*:

- 1) sta zasebna ali, z drugimi besedami, nista sestavni del javnega sektorja, ki ju niti ne nadzira;
- 2) sta formalno organizirana, kar pomeni, da imata običajno status pravnega subjekta;
- 3) sta avtonomna pri odločanju, kar pomeni, da imata polno pristojnost, da imenujeta in razrešita svoje upravne organe, in da nadzirata in organizirata svoje dejavnosti;
- 4) članstvo v njih je prostovoljno, kar pomeni, da ni obvezno;
- 5) morebitno razdeljevanje dobičkov ali presežkov med člani ni sorazmerno s kapitalom ali sredstvi, ki so jih prispevali člani, ampak z njihovimi dejavnostmi ali transakcijami z organizacijo;

- 6) opravljajo samostojno gospodarsko dejavnost, da izpolnjujejo potrebe posameznikov, gospodinjstev in družin. Zato so organizacije socialnega gospodarstva znane kot *osebne družbe in ne kapitalne družbe*. Sicer je res, da te organizacije delajo s kapitalom in drugimi nedenarnimi sredstvi, *ne pa tudi za kapital*;
- 7) so demokratične organizacije. Razen v primeru nekaj prostovoljnih organizacij, ki ponujajo netržne storitve gospodinjstvom, organizacije socialnega gospodarstva na primarni ravni ali osnovne organizacije v svojih postopkih odločanja uporabljajo načelo "ena oseba, en glas", ne glede na kapital ali sredstva, ki so jih prispevali člani. Tudi organizacije na drugih ravneh so organizirane demokratično. Člani imajo večinski ali izključni nadzor nad pristojnostmi odločanja v organizaciji.

Zelo pomembna lastnost organizacij socialnega gospodarstva, ki je globoko ukoreninjena v zgodovini tega sistema, je demokratični nadzor z enakimi glasovalnimi pravicami ("ena oseba, en glas") v procesu odločanja.

Zgornja delovna opredelitev socialnega gospodarstva pa dopušča vključitev prostovoljnih nepridobitnih organizacij, ki so *ponudniki netržnih storitev za gospodinjstva*, tudi če nimajo demokratične strukture, ker namreč omogoča, da socialno gospodarstvo zajame zelo uveljavljene *socialno aktivne organizacije tretjega sektorja, ki zagotavljajo nesporno družbeno koristne socialne ali meritorne dobrine* (angl.: merit goods).

Tržni ali poslovni podsektor socialnega gospodarstva

Tržni podsektor socialnega gospodarstva v splošnem zajema zadruga in vzajemne družbe, poslovne skupine pod nadzorom zadrug, vzajemne družbe in druge organizacije socialnega gospodarstva, druga podobna podjetja, kot so španske delovne organizacije (*sociedades laborales*), in nekatere nepridobitne institucije, ki delajo za podjetja socialnega gospodarstva.

Netržni podsektor socialnega gospodarstva

Veliko večino tega podsektorja tvorijo združenja in fundacije, čeprav so med njimi tudi organizacije z drugimi oblikami pravnega statusa. Sestavljajo ga organizacije socialnega gospodarstva, ki jih merila, ki se uporabljajo za nacionalne račune, opredeljujejo kot netržne ponudnike, t.j. ponudnike, ki večino svojih storitev zagotavljajo brezplačno ali po cenah, ki niso ekonomsko pomembne.

1.6 Socialno gospodarstvo: pluralizem in skupna prepoznavnost

Socialno gospodarstvo se je v evropski družbi uveljavilo kot *pol družbene koristnosti* med kapitalskim in javnim sektorjem. Njegova sestava je nedvomno zelo raznovrstna. Področje delovanja socialnega gospodarstva zajema tako stare kot nove socialne potrebe. Te potrebe lahko zadovoljijo osebe prek podjetij, ki delujejo na trgu, kjer tako rekoč vse zadruga in vzajemne družbe pridobivajo večino svojih

virov, ali prek združenj in fundacij, ki skoraj vse zagotavljajo netržne storitve za posameznike, gospodinjstva ali družine, večino svojih virov pa pridobivajo iz donacij, članarin, subvencij itd.

Ni mogoče prezreti dejstva, da raznovrstnost virov in nosilcev organizacij socialnega gospodarstva povzroča različno dinamiko njihovega delovanja in različne odnose do okolice. Na primer, prostovoljce najdemo v glavnem v organizacijah netržnega podsektorja (večinoma v združenjih in fundacijah), medtem ko jih v tržnem podsektorju socialnega gospodarstva (zadrukah, vzajemnih družbah in podobnih podjetjih) tako rekoč ni, razen v socialnih podjetjih, ki so jasen primer križancev med na eni strani tržnimi in netržnimi podjetji z vrsto različnih virov (denarnih, ki jih pridobijo od trga, javnih subvencij in prostovoljnega dela) in na drugi strani različnih deležnikov v organizaciji (članov, zaposlenih, prostovoljcev, podjetij in javnih organov).

To pluralno socialno gospodarstvo, ki se uveljavlja in utrjuje svoj položaj v pluralni družbi, ni nikakršna "mineštra" brez prepoznavnosti ali interpretativne vrednosti. Nasprotno, skupna prepoznavnost socialnega gospodarstva se krepi s številčno in raznoliko skupino svobodnih, prostovoljnih mikroekonomskih subjektov, ki jih ustanavlja civilna družba, da izpolni in razreši potrebe posameznikov, gospodinjstev in družin in ne da ustvarja dobičke ali kritje za vlagatelje ali kapitalska podjetja; drugače povedano, prepoznavnost, ki jo krepijo nepridobitne organizacije. V zadnjih 200 letih je ta široka paleta (tržnih in netržnih organizacij, družb vzajemnih interesov ali splošnega interesa) oblikovala tretji sektor, ki je v pričujočem dokumentu opisan v okviru koncepta socialnega gospodarstva.

2. GLAVNI TEORETIČNI PRISTOPI V ZVEZI S KONCEPTOM SOCIALNEGA GOSPODARSTVA

2.1 Tretji sektor kot stična točka

Tretji sektor je postal stična točka različnih pojmov, predvsem pojmov "nepridobitni sektor" in "socialno gospodarstvo", ki nimajo popolnoma enakega pomena kljub temu, da opisujejo precej podobna področja. Poleg tega teoretični koncepti, ki so se razvili iz teh pojmov, v sodobnih gospodarstvih tretjemu sektorju pripisujejo različne vloge.

2.2 Koncept nepridobitnih organizacij

Če izvzamemo koncept socialnega gospodarstva, je glavni koncept, ki obravnava tretji sektor, anglosaškega izvora, saj se je literatura o *nepridobitnem sektorju* in *nepridobitnih organizacijah* prvič pojavila v Združenih državah pred 30 leti. Bistvo tega koncepta je v tem, da obravnava le zasebne organizacije, katerih ustanovitveni akti ne dovoljujejo razporejanja presežkov tistim, ki so jih bodisi ustanovili bodisi jih nadzirajo ali financirajo.

Te organizacije:

- a) *imajo značilnosti organizacije*, kar pomeni, da so ustanovljene in da imajo institucionalno strukturo – običajno so pravne osebe;
- b) so *zasebne*, tj. institucionalno ločene od vlade, čeprav morda prejemajo javna finančna sredstva in v njihovih upravnih organih delajo javni uslužbenci;
- c) so *samoupravne*, tj. nadzirajo svoje dejavnosti ter neodvisno imenujejo in razrešujejo svoje organe upravljanja;
- d) *ne razdeljujejo dobička*, kar pomeni, da nepridobitne organizacije lahko ustvarjajo dobiček, vendar ga morajo nameniti za izvajanje glavne dejavnosti organizacije in ga ne smejo prejeti lastniki, ustanovitelji ali njeni organi upravljanja;
- e) so *prostovoljne*, kar pomeni dvoje: prvič, da članstvo ni obvezno ali pravno predpisano, in drugič, da morajo pri njihovih dejavnostih ali upravljanju sodelovati prostovoljci.

2.3 Koncept gospodarske solidarnosti

Ta koncept se je razvil v Franciji in nekaterih južnoameriških državah v zadnji četrtini 20. stoletja, tesno pa je povezan z veliko rastjo tretjega sektorja zaradi novih socialnih potreb številnih skupin, ki jim grozi socialna izključenost. Pojem *solidarno gospodarstvo* je osredotočen na tri vidike: trg, državo in recipročnost. Recipročnost se nanaša na izmenjavo na področju primarne družbenosti, za katero je značilno predvsem članstvo v združenjih. Koncept solidarnega gospodarstva je poskus povezati te tri vidike sistema. Posebne izkušnje, ki sodijo v njegov okvir, tvorijo mešanice tržnega, netržnega in nedenarnega gospodarstva, poleg tega pa so po svojem izvoru tudi njihovi viri pluralni: tržni (prodaja blaga in storitev), netržni (vladne subvencije in podpora) ter nedenarni (prostovoljci).

Koncept solidarnega gospodarstva kaže pomembne elemente konvergence s konceptom socialnega gospodarstva – uporablja se celo izraz *socialno in solidarno gospodarstvo*. Ni dvoma, da so vse organizacije, ki jih obravnavamo kot del solidarnega gospodarstva, hkrati tudi del socialnega gospodarstva.

Zaradi pomena konceptov socialnega gospodarstva in nepridobitnih organizacij v nadaljevanju obravnavamo njune glavne podobnosti in razlike.

2.4 Podobnosti in razlike med konceptom socialnega gospodarstva ter konceptom nepridobitnih organizacij

V zvezi s podobnostmi med konceptom socialnega gospodarstva in konceptom nepridobitnih organizacij je treba uporabiti štiri od petih meril, ki se za opredelitev delovnega področja tretjega sektorja uporabljajo tako pri konceptu nepridobitnih organizacij kakor tudi pri konceptu socialnega

gospodarstva: *zasebnost, formalna ureditev* organizacij in njihova avtonomija odločanja (samouprava) ter *neobveznost članstva* (prostovoljno sodelovanje).

Koncept nepridobitnih organizacij in koncept socialnega gospodarstva pa se jasno razlikujeta pri treh merilih za razmejitev tretjega sektorja:

a) **Merilo nepridobitnosti**

Pri konceptu nepridobitnih organizacij so iz tretjega sektorja izključene vse organizacije, ki na kakršen koli način razporejajo dobiček osebam ali organizacijam, ki so jih bodisi ustanovile bodisi jih nadzirajo ali financirajo. Organizacije tretjega sektorja morajo torej strogo spoštovati omejitve glede nerazdeljenega dobička. Poleg nerazdeljevanja dobička koncept nepridobitnih organizacij zahteva, da organizacije tretjega sektorja niso pridobitne – ne smejo biti torej ustanovljene zaradi ustvarjanja dobička ali finančnega donosa.

Pri konceptu socialnega gospodarstva merilo nepridobitnosti v tem pomenu ni nujni pogoj za organizacije tretjega sektorja. Seveda, v skladu s konceptom socialnega gospodarstva veliko organizacij, ki v celoti izpolnjujejo merilo nepridobitnosti, nedvomno sodi v tretji sektor, kar velja za obsežni sektor združenj, fundacij, socialnih podjetij in drugih nepridobitnih organizacij, ki služijo posameznikom in družinam ter izpolnjujejo merilo nepridobitnosti in vsa merila za organizacije socialnega gospodarstva, navedena v tem poročilu. Če pa so zadruga in vzajemne družbe osrednji del socialnega gospodarstva, so pri konceptu nepridobitnih organizacij izključene iz tretjega sektorja, ker jih večina razporeja del presežkov svojim članom.

b) **Merilo demokracije**

Druga razlika med konceptom nepridobitnih organizacij in konceptom socialnega gospodarstva je uporaba merila demokracije. Pri določanju, ali organizacija sodi v tretji sektor, koncept nepridobitnih organizacij ne vključuje pogoja, kot je demokratična organizacija, ki je tako značilen za koncept socialnega gospodarstva. Zato koncept nepridobitnih organizacij v tretji sektor vključuje številne (in zelo pomembne) nepridobitne organizacije, ki ne izpolnjujejo merila demokracije, zaradi česar so pri konceptu socialnega gospodarstva izključene iz tretjega sektorja. Mnogo nepridobitnih institucij v sektorjih nefinančnih in finančnih družb, ki prodajajo svoje storitve po tržnih cenah, dejansko ne izpolnjuje načela demokratične organiziranosti. Med te nepridobitne organizacije – ki jih koncept nepridobitnih organizacij obravnava kot del tretjega sektorja, koncept socialnega gospodarstva pa ne – spadajo nekatere bolnice, univerze, šole, kulturne in umetniške organizacije ter druge institucije, ki prodajajo svoje storitve na trgu in ne izpolnjujejo merila demokracije, izpolnjujejo pa vsa merila, ki so določena pri konceptu nepridobitnih organizacij.

Po konceptu socialnega gospodarstva so vse nepridobitne organizacije, ki niso demokratično organizirane, običajno izključene iz tretjega sektorja, čeprav se lahko v socialno gospodarstvo vključene prostovoljne nepridobitne organizacije, ki osebam ali družinam zagotavljajo netržne storitve brezplačno ali po ekonomsko zanemarljivih cenah. Te nepridobitne institucije potrjujejo svojo

družbeno koristnost tako, da posameznikom ali družinam brezplačno zagotavljajo meritorne dobrine ali storitve.

c) **Merilo "v službi ljudi"**

Tretja razlika se nanaša na ciljne uporabnike storitev, ki jih opravljajo organizacije tretjega sektorja, saj se njihov obseg in prednostne naloge obravnavajo drugače pri konceptu nepridobitnih organizacij kot pri konceptu socialnega gospodarstva. Pri konceptu socialnega gospodarstva je glavni cilj vseh organizacij služiti ljudem ali drugim organizacijam socialnega gospodarstva. Večina uporabnikov dejavnosti osnovnih organizacij so posamezniki, gospodinjstva ali družine, bodisi kot potrošniki bodisi kot samostojni podjetniki ali proizvajalci. Člani veliko teh organizacij so lahko le posamezniki. V posameznih primerih se lahko včlanijo tudi pravne osebe, vendar se dejavnosti socialnega gospodarstva vedno osredotočajo na ljudi, ki so vzrok in cilj teh dejavnosti.

Po drugi strani pri konceptu nepridobitnih organizacij ni nobenega merila, po katerem bi se služba ljudem obravnavala kot prednostni cilj. Nepridobitne organizacije se lahko ustanovijo ne samo za opravljanje storitev za posameznike, ampak tudi za družbe, ki te organizacije nadzirajo ali financirajo. Obstajajo lahko celo nepridobitne organizacije prvega stebra, sestavljene izključno iz kapitalskih družb, finančnih ali nefinančnih. Zato se področje analize pri konceptu nepridobitnih organizacij zelo različno opredeljuje.

Skratka, glede na omenjene podobnosti in razlike med konceptom nepridobitnih organizacij in konceptom socialnega gospodarstva (skupaj z organizacijami, ki jih vključujeta oba koncepta) lahko ugotovimo pomembne pojmovne in metodološke razlike, zaradi katerih tretjega sektorja ne moremo opredeliti s preprostim seštevanjem skupin organizacij, ki jih obravnavata oba koncepta.

V zvezi z razlikami med dvema konceptoma glede nalog, ki se lahko izvajajo v okviru tretjega sektorja v razvitih gospodarstvih, je *tretji sektor* – kolikor se nanaša na koncept nepridobitnih organizacij – *umeščen med državo in trgom*, naloga njegovega najbolj značilnega osrednjega dela (socialnega tretjega sektorja) pa je zadovoljevanje precejšnjega števila socialnih potreb, ki jih ne zadovoljuje niti trg (zaradi premajhne plačilne sposobnosti in kupne moči) niti javni sektor (ker javno financiranje tega ne more zagotoviti), zaradi česar je nujno treba uporabljati tretjo vrsto virov in spodbud. Anglosaški koncept, ki temelji na *prostovoljcih, dobrodelnih organizacijah* (v Veliki Britaniji) in *fundacijah* (v Združenih Državah), je neločljiv od človekoljubja in merila *nepridobitnosti*.

Nepridobitnost opravljenega dela kaže na neoporečnost in poštenost motivov, značilnih za to delo, ter potrjuje pripadnost tega dela k tretjemu sektorju, ki s tem razkriva svojo *dobrodelnost* in usmerjenost na *blaginjo*, saj je njegova naloga zmanjševati pomanjkljivosti neradodarnega sistema javnega socialnega varstva in pretiravanja v tržnem sistemu, ki je bolj dinamičen, vendar je tudi bolj kot kateri koli drug sistem neizprosen do manj plačilno sposobnih sektorjev.

V skladu s konceptom socialnega gospodarstva tretji sektor ni umeščen med trgom in državo, temveč *med kapitalskim in javnim sektorjem*. S tega stališča je tretji sektor v razvitih družbah umeščen kot pol

socialne koristnosti, ki ga ustvarja večja skupina zasebnih organizacij, ustanovljenih za zadovoljevanje socialnih potreb, in ne za ustvarjanje dobička za vlagatelje kapitala.

Po konceptu, ki se je v okviru socialnega gospodarstva izoblikoval o tretjem sektorju, se ta ne obravnava kot obrobni sektor, temveč kot institucionalni pol sistema, ki je skupaj z javnim sektorjem in kapitalnim zasebnim sektorjem ključni dejavnik za utrjevanje blaginje v razvitih družbah, saj pripomore k reševanju njihovih najbolj izrazitih težav, kot so, med drugim, socialno izključenost, velika dolgoročna brezposelnost, geografska neravnotežja, lokalna samouprava ter bolj poštena porazdelitev dohodka in blaginje.

Za razliko od koncepta nepridobitnih organizacij, pri katerem se v zvezi s tretjim sektorjem upošteva predvsem dobrodelna in človekoljubna vloga ter vloga oblikovalca enosmernih solidarnostnih pobud, socialno gospodarstvo spodbuja poslovne pobude ob recipročni solidarnosti med pobudniki, ki temelji na sistemu vrednot, pri katerih prevladuje demokratično sprejemanje odločitev in se pri delitvi presežkov daje prednost ljudem pred kapitalom.

V okviru socialnega gospodarstva se ljudje ne obravnavajo le kot pasivni uporabniki socialnega človekoljubja, ampak se državljanom podeljuje status aktivnih oblikovalcev svoje lastne usode.

3. NACIONALNI KONCEPTI SOCIALNEGA GOSPODARSTVA

Socialna in gospodarska realnost, ki jo v tem besedilu imenujemo *socialno gospodarstvo*, je razširjena po vsej Evropi in je očitno, da se še vedno razširja. Vendar ta izraz in njegovo pojmovanje v znanosti nista enoznačna v vseh državah Unije (v nekaterih primerih pa niti znotraj ene same države), temveč je običajno le eden od izrazov in podobnih pojmov.

Raziskava je izvedena v skladu z metodologijo, uporabljeno v študiji *The enterprises and organizations of the third system. A strategic challenge for employment* (CIRIEC 2000). Cilj te raziskave¹ je predvsem oceniti, koliko v posamezni državi na treh pomembnih področjih priznavajo socialno gospodarstvo: v javni upravi, v univerzitetnih in znanstvenih krogih ter v socialnem gospodarstvu samem. Njen drugi cilj je poiskati in oceniti druge podobne koncepte.

---

¹

Najpomembnejše zbiranje informacij je temeljilo na polodprtem vprašalniku, naslovljenem na skupino informatorjev, ki so vsi neposredne priče ter imajo strokovno znanje o konceptu socialnega gospodarstva in podobnih izrazih, poznajo pa tudi razmere v tem sektorju v njihovih državah. Stopnja priznavanja je razdeljena na tri relativne ravni za vse države: (*) komaj opazno sprejemanje tega koncepta ali ga sploh ni, (**) srednja raven sprejemanja in (***) visoka raven sprejemanja.

Preglednica 1: Stopnja sprejemanja koncepta 'socialno gospodarstvo' v posameznih državah

Država	Javne oblasti	Podjetja socialnega gospodarstva	Univerzitetni in znanstveni krogi
Belgija	**	**	***
Francija	***	***	**
Irska	**	***	**
Italija	**	***	***
Portugalska	***	***	***
Španija	***	***	***
Švedska	**	***	**
Avstrija	*	**	**
Danska	*	**	**
Finska	**	**	**
Nemčija	*	*	**
Grčija	**	**	**
Luksemburg	**	**	**
Nizozemska	*	*	*
Združeno kraljestvo	*	*	**
<i>Nove države članice</i>			
Ciper	**	**	**
Češka republika	*	**	*
Estonija	**	*	*
Madžarska	*	*	*
Latvija	*	***	**
Litva	**	*	*
Malta	**	***	**
Poljska	**	**	**
Slovaška	ni podatkov	ni podatkov	ni podatkov
Slovenija	*	**	**

Opomba: Vprašanje v vprašalniku se je glasilo: Ali nam lahko poveste, če se v vaši državi priznava koncept socialnega gospodarstva?

Odgovori omogočajo razvrstitev držav v tri skupine:

- *države z največjim sprejemanjem koncepta socialnega gospodarstva:* Francija, Italija, Portugalska, Španija, Belgija, Irska in Švedska. Prve štiri države (vse so romanske) izstopajo, zlasti Francija, v kateri je ta koncept nastal. V Franciji in Španiji se socialno gospodarstvo priznava po zakonu;
- *države s srednjo (relativno) ravno sprejemanja koncepta socialnega gospodarstva:* Ciper, Danska, Finska, Grčija, Luksemburg, Latvija, Malta, Poljska in Združeno kraljestvo. V teh državah koncept socialnega gospodarstva soobstaja z drugimi koncepti, kot so nepridobitni sektor, prostovoljni sektor in socialna podjetja. V Združenem kraljestvu je nizka stopnja priznavanja koncepta socialnega gospodarstva v nasprotju z vladno politiko podpiranja socialnih

podjetij. Na Poljskem je to precej nov koncept, vendar se vedno bolj sprejema in spodbuja, zlasti s strukturnim učinkom Evropske unije;

- *države, v katerih je sprejemanje tega koncepta komaj opazno ali ga sploh ni:* Avstrija, Češka, Estonija, Nemčija, Madžarska, Litva, Nizozemska in Slovenija so v skupini, ki je večinoma sestavljena iz novih pristopnic in germanskih držav. V tej skupini je koncept socialnega gospodarstva skoraj nepoznan ali se z njim šele začenjajo seznanjati, medtem ko je precej večja stopnja relativnega priznavanja nepridobitnega in prostovoljnega sektorja ter nevladnih organizacij.

V več državah Unije poleg konceptov socialnega gospodarstva, nepridobitnega sektorja, socialnih podjetij in tretjega sektorja obstajajo tudi drugi pojmi. Zdi se, da sta v Združenem kraljestvu, na Danskem, Malti in v Sloveniji koncept prostovoljnega sektorja ter koncept nevladnih organizacij, ki sta tesneje povezana z idejo o nevladnih organizacijah, priznana v širokih znanstvenih, socialnih in političnih krogih. V francosko govorečih območjih (Francija, Valonska regija v Belgiji in Luksemburg) se priznavata tudi koncept solidarnega gospodarstva ter koncept socialnega in solidarnega gospodarstva, medtem ko je *Gemeinwirtschaft* (gospodarstvo splošnega interesa) zelo uveljavljen v germanskih državah, kot na primer v Nemčiji in Avstriji.

4. ELEMENTI SOCIALNEGA GOSPODARSTVA

V zvezi z institucionalnimi oblikami socialnega gospodarstva ali z drugim ustreznim konceptom, za katerega se zdi, da je najbolj priznan, so bile ugotovljene razlike od države do države, vendar je za vse pristne nacionalne oblike značilno skupno jedro; te oblike obsegajo zadruga, vzajemne družbe, združenja in fundacije ter po mnenju strokovnjakov sodijo v socialno gospodarstvo njihovih držav.

Skupaj s temi štirimi elementi se omenjajo tudi druge oblike, kot so socialna podjetja, *misericordias* (portugalska dobrodelna združenja), *instituições particulares de solidariedade social* (portugalske zasebne institucije socialne solidarnosti), razvojne agencije, skupne fundacije, *istituzioni di pubblica assistenza e beneficenza* (italijanske dobrodelne institucije), *sociedades laborales* (španska delavska združenja), pobude za vključevanje v družbo, posebni zavodi za zaposlovanje, skupne organizacije z udeležbo delavcev, prostovoljne organizacije ter socialna združenja.

V več državah nekateri subjekti socialnega gospodarstva v širšem smislu ne priznavajo, da so sestavni del tega socialnega sektorja – nasprotno, potrjujejo svojo posebnost in izolacijo. To velja za zadruga v državah, kot so Nemčija, Združeno kraljestvo ali Latvija, ter delno na Portugalskem.

V nekaterih novih državah članicah Evropske unije manj priznavajo, da so vzajemne družbe (organizacije vzajemne pomoči) del socialnega gospodarstva. Razlog za to bi lahko bila nizka stopnja priznavanja koncepta socialnega gospodarstva samega ter odsotnost pravnega statusa takšnih institucionalnih oblik v teh državah.

5. PLATFORME IN MREŽE SOCIALNEGA GOSPODARSTVA V EVROPI

Priznavanje samega sebe kot posebnega socialnogospodarskega področja se lahko ugotovi, če obstajajo uveljavljene organizacije, ki predstavljajo ta sektor. Socialno gospodarstvo se prek teh organizacij uveljavlja, lahko pa tudi sodeluje pri procesu oblikovanja in izvajanja nacionalnih politik in politik EU ter pri tem tudi zagovarja svoje posebne interese.

Združenja, ki predstavljajo podjetja in organizacije socialnega gospodarstva, so v različnih državah članicah večinoma nastala glede na posamezni sektorski vidik, s tem pa je bilo omogočeno ustanavljanje zvez predstavniških organizacij:

- zadržne zveze: EUROCOOP (maloprodaja), ACME (zavarovalništvo), CECODHAS (stanovanjsko področje), CECOP (proizvodnja/delavci), COGECA (kmetijstvo), GEBC (bančništvo), UEPS (lekarništvo).

Te zveze so tudi članice nedavno ustanovljene krovne organizacije: *Cooperatives Europe* (evropske zadrug);

- zveze vzajemnih družb: AIM (vzajemne družbe), ACME (zavarovalništvo), AISAM (vzajemno zavarovalništvo);
- zveze združenj in organizacij za socialno delo: CEDAG (prostovoljna združenja), EFC (fundacije), Platforma evropskih socialnih nevladnih organizacij, CEFEC (socialna podjetja, pobude za zaposlovanje in socialne zadrug).

Večina teh predstavniških organizacij na evropskih ravni so tudi članice CEP-CMAF ter Stalne evropske konferenca zadrug, vzajemnih družb, združenj in fundacij, ki je trenutno za evropske institucije najpomembnejši sogovornik.

Predstavniške organizacije so v nekaterih državah presegle sektorsko raven in ustvarile medsektorske organizacije, ki so izrecno povezane s socialnim gospodarstvom, na primer: CEPES (Španska konfederacija podjetij socialnega gospodarstva); slednji je podoben francoskemu CEGES (Svet podjetij in institucij socialnega gospodarstva); v Belgiji sta dve, flamska VOSEC in valonska CONCERTES; Platforma socialnega in solidarnega gospodarstva v Luksemburgu ter Stalna konferenca o socialnem gospodarstvu na Poljskem.

6. SOCIALNO GOSPODARSTVO V EVROPSKI UNIJI²

Socialno gospodarstvo v Evropi je z makroekonomskega vidika zelo pomembno tako v človeškem kakor tudi gospodarskem smislu, saj zaposluje več kakor 11 milijonov ljudi, tj. 6,7 % delojemalcev v EU.

V desetih novih državah članicah EU je v socialnem gospodarstvu zaposlenih 4,2 % delojemalcev. Ta odstotek ja manjši od povprečnega odstotka v 15 "starih" držav članic (7.0 %) oziroma od deleža v državah, kot so Nizozemska (10.7 %), Irska (10.6 %) ali Francija (8.7 %).

Skupina združenj, fundacij in podobnih organizacij (podatki v tretjem stolpcu), vzeto v celoti, je večina v evropskem socialnem gospodarstvu. Večina v novih državah članicah ter v Italiji, Španiji, na Finskem in Švedskem pa so zadruga in njim podobne organizacije.

Preglednica 2: Plačana zaposlitev v zadrugah, vzajemnih družbah, združenjih in podobnih organizacijah v Evropski uniji (2002–2003)

<i>Država</i>	<i>Zadruga</i>	<i>Vzajemne družbe</i>	<i>Združenja</i>	<i>SKUPAJ</i>
Belgija	17,047	12,864	249,700	279,611
Francija	439,720	110,100	1,435,330	1,985,150
Irska	35,992	650	118,664	155,306
Italija	837,024	opomba*	499,389	1,336,413
Portugalska	51,000	opomba*	159,950	210,950
Španija	488,606	3,548	380,060	872,214
Švedska	99,500	11,000	95,197	205,697
Avstrija	62,145	8,000	190,000	260,145
Danska	39,107	1,000	120,657	160,764
Finska	95,000	5,405	74,992	175,397
Nemčija	466,900	150,000	1,414,937	2,031,837
Grčija	12,345	489	57,000	69,834
Luksemburg	748	ni podatkov	6,500	7,248
Nizozemska	110,710	ni podatkov	661,400	772,110
Združeno kraljestvo	190,458	47,818	1,473,000	1,711,276
Ciper	4,491	ni podatkov	ni podatkov	4,491
Češka republika	90,874	147	74,200	165,221
Estonija	15,250	ni podatkov	8,000	23,250
Madžarska	42,787	ni podatkov	32,882	75,669
Latvija	300	ni podatkov	ni podatkov	300
Litva	7,700	0	ni podatkov	7,700
Malta	238	ni podatkov	ni podatkov	238
Poljska	469,179	ni podatkov	60,000	529,179
Slovaška	82,012	ni podatkov	16,200	98,212
Slovenija	4,401	270	ni podatkov	4,671
SKUPAJ	3,663,534	351,291	7,128,058	11,142,883

²

Statistične informacije o socialnem gospodarstvu v Evropi temeljijo na sekundarnih podatkih in se nanašajo predvsem na obdobje 2002–2003. Za nekatere države, zlasti za nove države članice EU, ni nobenih količinskih podatkov iz obdobja pred to študijo, zato je pri obravnavi teh informacij potrebna previdnost.

* Podatki za vzajemne družbe so združeni s podatki za zadruge v Italiji in za združenja na Portugalskem.

7. PRIMERI PODJETIJ IN ORGANIZACIJ SOCIALNEGA GOSPODARSTVA

Poleg z makroekonomskimi podatki je mogoče dinamiko in socio-ekonomsko bogastvo socialnega gospodarstva v Evropi razložiti tudi s konkretnimi primeri, ki pričajo o pluralnosti odzivov socialnega gospodarstva na številne potrebe in pričakovanja evropske družbe, prikazujejo številne oblike, ki so jih prevzele te organizacije, in ponazarjajo, da je kljub različni posebni dinamiki mogoče opredeliti skupno lastnost: pripadnost socio-ekonomskemu sektorju, ki je umeščen med tradicionalnim kapitalskim zasebnim gospodarstvom in javnim gospodarstvom.

Našteti primeri, zbrani s pomočjo informatorjev v posameznih državah, prikazujejo raznovrstnost praks socialnega gospodarstva v Evropi:

- *Cooperativa Sociale Prospettiva*: vključevanje najbolj prikrajšanih na trg dela z izdelovanjem umetniških keramičnih izdelkov (www.prospettivacoop.it),
- zadruga *Chèque Déjeuner*: ustvarjanje delovnih mest z dodeljevanjem vrednostnih bonov (www.chèque-dejeuner.com),
- skupina *Irizar*: drugi največji evropski proizvajalec luksuznih avtobusov (www.irizar.com),
- *Multipharma*, vodilna farmacevtska zadruga (www.multipharma.be),
- *Lietuvos Centrinės kredito unijos (Združenje litovskih zadružnih bank)*, organizacija, ki nudi dostop do finančnih storitev (www.lku.lt),
- *Dairygold Agricultural Co-operative Society*: podpora kmetom (www.dairygold.ie),
- *Anecoop*: kmetijsko zadružna skupina, ki usklajuje lokalni in kmetijski razvoj s tehnološkimi inovacijami (www.anecoop.com),
- *Eesti Korterühistute Liit (Estonska unija stanovanjskih zadružnih združenj)*, več kot 100.000 ljudi živi v zadružnih stanovanjih (www.ekyl.ee),
- *COFAC*, največje portugalsko združenje univerz, ki ustvarja znanje in človeški kapital (www.ulusofona.pt),
- *Cooperación y Desarrollo de Bonares*: javno/zasebno sodelovanje in razvoj na lokalni ravni (www.bonares.es),
- *Co-operative Society of Cyprus Marine Services (COMARINE) (Zadruga ciprskih pomorskih služb)* (www.comarine.com.cy),
- *Consorzio Beni Culturali Italia*: najpomembnejša naloga na področju kulture je ustvarjati kulturo (www.consorziobeniculturali.it),
- *Britannia building society*: druga največja stanovanjska hipotekarna družba v Združenem kraljestvu (www.britannia.co.uk),
- *Vzajemna*, zdravstvena zavarovalnica (www.vzajemna.si),
- *MACIF*, največja vzajemna družba v Franciji (www.macif.fr),
- skupina *Tapiola*, zavarovalništvo, bančništvo, varčevanje in naložbe (www.tapiola.fi),

- *Benenden Healthcare Society* (Družba Benenden za zdravstveno varstvo) (www.benenden-healthcare.org.uk),
- *Shelter*, velika dobrodelna organizacija za brezdomce (www.england.shelter.org.uk),
- *Alte Feuerwache Köln*, samoupravni socio-kulturni center (www.altefeuerwachekoeln.de),
- *Artisans du Monde*, prvo združenje za pravično trgovino s tretjim svetom (www.artisansdumonde.org),
- *Motivacio*, fundacija za socialno vključevanje invalidov (www.motivacio.hu),
- *Fondazione Cariplo*: viri za pomoč družbenim in socialnim institucijam pri zagotavljanju boljših komunalnih storitev (www.fondazionecariplo.it),
- *Trångsviksbolaget AB*, komunalno podjetje na severu Švedske (www.trangsviken.se),
- *ONCE*, španska organizacija slepih, ki vključuje invalide na trg dela in zagotavlja socialne storitve (www.once.es),
- združenje za vzajemno pomoč *Flandria*, dostop do dopolnilnih zdravstvenih storitev (www.flandria.pl).

8. SOCIALNO GOSPODARSTVO, POL SOCIALNE KORISTNOSTI

Pojem socialnega gospodarstva je tesno povezan s pojmom napredka in socialne kohezije. Prispevek zadrug, vzajemnih družb, združenj, fundacij in drugih socialnih podjetij k evropski družbi zdaleč presega prispevek, ki ga lahko v strogo ekonomskem smislu odraža BDP in ki nikakor ni majhen. Ta socialni sektor ima velik potencial za ustvarjanje *socialne dodane vrednosti*; ker pa ima tudi mnoge razsežnosti in je izrazito kvalitativne narave, ga ni mogoče vedno enostavno zaznati in izmeriti. Pravzaprav ga je še vedno nemogoče izmeriti z metodami za ocenjevanje bogastva in blaginje.

Mnoge študije so pokazale, da socialno gospodarstvo tvori prostor, ki uravnava sistem z namenom doseči bolj uravnotežen model socialnega in gospodarskega razvoja. Ta vloga uravnavanja se kaže na različnih ravneh, kot npr. pri definiciji socio-ekonomskih dejavnosti, dostopnosti storitev (geografski, socialni, finančni in kulturni), zmožnosti prilagajanja storitev potrebam in zmožnosti ustvarjanja stabilnosti v razmerah izredno cikličnih konjunkturalnih gibanj. Socialno gospodarstvo je pokazalo tudi spodobnost ustvarjanja novih priložnosti za družbo, znano pa je tudi dejstvo, da je to socialni sektor, ki prinaša tisto vrsto razvoja, kjer so najpomembnejši ljudje.

Socialna kohezija, zaposlovanje, ustvarjanje in vzdrževanje socialne in ekonomske strukture, razvoj demokracije, socialne inovacije in lokalni razvoj so področja, za katera obstaja največje znanstveno, socialno in politično soglasje, ko gre za priznavanje prispevka socialne dodane vrednosti socialnega gospodarstva. Toda socialno gospodarstvo pomembno prispeva tudi k pravičnejši razdelitvi prihodka in bogastva, ustvarjanju in zagotavljanju socialnih storitev (kot so socialne, zdravstvene in socialnovarstvene storitve), trajnostnemu razvoju, večji demokraciji in vključevanju javnosti in večji učinkovitosti javnih politik.

Socialna kohezija: Z dopolnjevanjem javnih ukrepov v prizadevanjih proti socialni izključenosti in zlasti z utiranjem poti tem ukrepom je socialno gospodarstvo pokazalo sposobnost, da lahko poveča

stopnjo socialne kohezije na dva načina. Prvič, prispevalo je k družbenemu vključevanju in vključevanju na trg dela očitno prikrajšanih ljudi in geografskih območij; to je bilo zlasti očitno pri združenjih, fundacijah in podjetjih za vključevanje na trg dela, ter drugih socialnih podjetjih, ki so zmanjšali stopnjo revščine in izključenosti. Drugič, družba je s socialnim gospodarstvom povečala stopnjo demokratične kulture, okrepila stopnjo družbene udeležbe ter uspela dati glas in sposobnost pogajanja družbenim skupinam, ki so bile izključene iz gospodarskega procesa in procesa priprave in izvajanja javnih politik, zlasti tistih, ki se oblikujejo na lokalni in regionalni ravni.

Lokalni in regionalni razvoj: Socialno gospodarstvo je tudi strateško gonilo lokalnega in regionalnega razvoja. Kaže velik potencial za sprožitev notranjih razvojnih procesov na podeželskih območjih, ponovno aktivacijo propadajočih industrijskih območjih ter rehabilitacijo in oživitev propadajočih urbanih območij, skratka za prispevek k notranjemu gospodarskemu razvoju, vzpostavljanju konkurenčnosti na širših območjih in njihovem lažjem vključevanju na nacionalni in mednarodni ravni z odpravljanjem prostorskih neravnovesij. To sposobnost dokazujejo argumenti, ki so v skladu s pojmovnimi parametri teorije gospodarskega razvoja, ki jo je razvil švedski Nobelov nagrajenec Gunnar Myrdal, saj spodbuja širitvene učinke (*spread effects*) (procesi razvoja in akumulacije na lokalni ravni) ter minimizira regresijo ali negativne posledice (*backwash effects*): a) zaradi lastne logike porazdelitve dobička in presežka obstaja večja nagnjenost k ponovnemu vlaganju dobička v geografsko območje, ki ga je ustvarilo; b) lahko mobilizira ne le akterje, ki najboljše poznajo svoje področje in ki so v najboljšem položaju za podajanje ustreznih pobud, ampak tudi obstoječe vire na lokalni ravni; c) sposobno je ustvarjati in širiti podjetniško kulturo in podjetniško okolje; d) ustvarjanje in/ali širjenje gospodarske dejavnosti lahko poveže z lokalnimi potrebami (npr. komunalnimi storitvami) in/ali lokalno strukturo proizvodnje; e) lahko ohranja gospodarske dejavnosti, ki jim grozi nevarnost ukinitve zaradi nedonosnosti (npr. obrtniške dejavnosti) ali močne konkurence (tradicionalni industrijski sektorji); f) lahko ustvarja socialni kapital, kot ga razume Putnam, kot osnovni institucionalni temelj za spodbujanje trajnostnega gospodarskega razvoja.

Prav tako so bile poudarjene nekatere lastnosti socialnega gospodarstva v sedanjem okviru globalizacije, ko preseljevanje proizvodnih obratov predstavlja neprestan izziv za regije: posebna oblika nadzora in odločanja socialnega gospodarstva, ki temelji na demokratičnih načelih in udeležbi državljanov, skuša zadržati nadzor nad gospodarskim procesom znotraj civilne družbe na svojem območju (v nasprotju s kapitalskimi vlagatelji) z boljšim vpenjanjem podjetij v skupnost in dodeljevanjem večje avtonomije lokalnemu območju pri opredelitvi svojega modela razvoja.

Inovacije: Sposobnost socialnega gospodarstva za inovacije v različnih razsežnostih, ki jih opredeljuje Shumpeter (izdelek, proces, trg in organizacija), je prav tako pomembna, zlasti v procesih sprememb znotraj evropske družbe. Zaradi neposrednega stika z družbo ima ta socialni sektor posebno sposobnost zaznavanja novih potreb, njihovega posredovanja javni upravi in tradicionalnim zasebnim podjetjem, ki ustvarjajo dobiček, in kjer je to primerno, razvoja ustvarjalnih inovativnih odzivov. V devetnajstem stoletju so bile na primer družbe in organizacije za vzajemno pomoč pionirji pri odzivanju na potrebe nove industrijske družbe s tem, ko so pokrivalo zdravstvena tveganja in so bile povezane z ohranjanjem prihodka delovnega razreda, razvojem pomembnih socialnih in institucionalnih inovacij, ki so bili predniki javnih sistemov socialne varnosti v Evropi. Raznovrstnost

modelov socialne varnosti odraža različne načine, na katere so bile te organizacije socialnega gospodarstva povezane s tem procesom.

Tudi na področju tehnoloških inovacij, zlasti tam, kjer so razviti sistemi inovacij za socialno gospodarstvo, je razvoj in širjenje novih idej in inovacij uspešnejše. Ključni dejavnik teh sistemov je stabilna zveza med različnimi akterji regije, ki so vključeni v razvoj socialnega gospodarstva, kot so pristojne vladne agencije, univerze, zveze in gospodarski sektor samega socialnega gospodarstva. Primeri za to so Quebec, the Mondragón Corporación Cooperativa in CEPES-Andalusia system v južni Španiji.

Toda inovacije niso deležne uravnoveženega financiranja javnih oblasti in zasebnih institucij. Pri financiranju imajo tehnološke inovacije prednost pred drugimi oblikami inovacij, kjer ima socialno gospodarstvo vodilno vlogo.

Zaposlovanje: socialna dodana vrednost socialnega gospodarstva je najvidnejša in najbolj očitna pri uravnavanju številnih nesorazmerij na trgu dela. Ni presenetljivo, da je v evropskih vladah ponavadi ministrstvo za delo in socialne zadeve tisto, ki je pristojno za spodbujanje socialnega gospodarstva. Lizbonska strategija Evropske unije sama izrecno priznava socialno gospodarstvo kot temelj politike zaposlovanja.

Socialno gospodarstvo zlasti prispeva k ustvarjanju novih delovnih mest, ohranjanju delovnih mest v sektorjih in podjetjih v težavah in/ali v nevarnosti, da bodo morala prenehati delovati, povečanju ravni stabilnosti delovnih mest, prenosu delovnih mest iz sive ekonomije na uradni trg dela, ohranjanju spretnosti (npr. obrti) in raziskovanju novih poklicev (npr. socialni pedagog) in razvoju poti na trg dela za skupine, ki so posebej prikrajšane in socialno izključene. V preteklih nekaj desetletjih so statistični podatki pokazali, da je močan sektor v smislu ustvarjanja delovnih mest v Evropi, ki je bolj občutljiv za problematiko zaposlovanja kot drugi sektorji gospodarstva (glej CIRIEC 2000).

Kljub temu socialno gospodarstvo samo po sebi ni univerzalna rešitev za Evropo. Njegov potencial omejujejo veliki posebni problemi. Z makroekonomskega vidika je velik problem pretirana razdrobljenost sektorja in njegovih pobud ter strukturni odpor proti oblikovanju skupin. Še en velik problem je strukturna težnja organizacij socialnega gospodarstva, da njihove posebne lastnosti razvodenijo, ali da celo postanejo tradicionalna profitna podjetja, kot npr. podjetja socialnega gospodarstva, ki so najbolj povezana s trgom, ali pa jih izkoristijo vladni organi ali celo postanejo od njih odvisna (zlasti finančno) v primerih, ko imajo stalne odnose z oblastjo. Ta pojav imenujemo *organizacijski izomorfizem*. Če resnično želi izkoristiti celotni potencial, mora socialno gospodarstvo ustvariti mehanizme, s katerimi se bo uprlo tej razvodenitvi ali degeneraciji, pripraviti mehanizme za samostojen razvoj, ki bodo preprečili odvisnost od ostalih dveh sektorjev, in sklepati zaveznitva. Z mikroekonomskega vidika so glavni problemi na eni strani težave podjetij in organizacij socialnega gospodarstva pri privabljanju kapitala za financiranje njihovih naložb in dejavnosti, po drugi strani pa so pod pritiskom, da ohranijo strateške človeške vire.

Izgradnja Evrope: Zgodovinsko gledano, socialno gospodarstvo ni nepovezano s projektom izgradnje Evrope: od Rimske pogodbe, ki izrecno priznava zadruge kot obliko podjetništva, do projekta evropske ustave, ki omenja socialno tržno gospodarstvo. Da bi dosegel raven blaginje in napredka, ki jo uživajo "zahodne" države Evropske unije, je evropski socialno-ekonomski model potreboval prispevek socialnega gospodarstva, ki je pokazalo, da lahko zavzame prostor, ki usklajuje gospodarske in socialne vidike, igra vlogo posrednika med javnimi institucijami in civilno družbo ter izravnava socialna in ekonomska neravnovesja v pluralni družbi in gospodarstvu.

Gospodarstva in družbe novih držav članic doživljajo dolgotrajen proces tranzicije iz komunističnega planskega sistema v regulirano tržno gospodarstvo. Njihovo prilagajanje v preteklih letih je imelo resne posledice za njihovo socialno gospodarstvo, zlasti zadružni sektor, ki je bil v uporabi mnoga desetletja in celo med prehodom v tržni sistem. Kljub temu in v nasprotju z nekaterimi napovedmi sektor ni bil na veliko razpuščen. Vzajemne družbe, združenja in fundacije po polovici stoletja, ko so praktično izginili, se postopoma ponovno uveljavljajo in širijo skupaj z razvojem civilne družbe, družbenih gibanj in sindikatov v teh državah.

Razvoj tega "tretjega stebra" je v interesu novih držav članic, če želijo slediti evropskemu modelu razvoja in doseči hitro, ustrezno vključitev v evropski socialni model.

9. ZAKONODAJA ZA AKTERJE SOCIALNEGA GOSPODARSTVA V EVROPSKI UNIJI

Institucije različnih držav EU široko priznavajo ta pomemben socialni sektor v zakonodaji in politikah.

Zakonski predpisi, ki opredeljujejo ta okvir, določajo tri vrste priznavanja tega sektorja: 1) javne oblasti izrecno priznavajo drugačno identiteto teh organizacij, ki zahteva posebno obravnavo. V tem smislu je namen zakonodaje, da se opredelijo kot zasebni akterji; 2) priznavanje zmogljivosti in svobode delovanja teh organizacij v kateremkoli sektorju gospodarske in socialne dejavnosti; 3) priznavanje vloge socialnega gospodarstva kot sogovornika v procesu priprave in izvajanja raznih javnih politik ter njena obravnavo kot udeleženca v postopku soodločanja in izvajanja politik.

V Evropi različne oblike socialnega gospodarstva ne uživajo vedno ustrezne ravni institucionalizacije na teh treh področjih.

Kar se tiče prvega področja, pravni sistemi različnih držav Evropske unije ne priznavajo v enaki meri vseh oblik socialnega gospodarstva.

V primeru zadrug, ki jih člen 48 Rimske pogodbe izrecno priznava kot posebne oblike družbe, priznavajo pa jih tudi ustave različnih držav članic, kot so Grčija, Italija, Portugalska in Španija, in ki imajo zakonodajni okvir, znotraj katerega lahko delujejo in ki zagotavlja pravice članov in tretje strani, na nacionalni ravni ni vedno posebnega zakona, ki velja za vse zadruge. Nekatere države, kot so Danska, Češka ali Združeno kraljestvo, nimajo splošnih zakonov o zadrugah, čeprav imajo

nekateri zakoni za posebne vrste zadrug, kot so stanovanjske zadruge na Danskem ali zadružne banke ali kreditne zadruge v Združenem kraljestvu in na Češkem. To se razlikuje od stanja v drugih državah, kot so Španija, Italija ali Francija, ki imajo prekomerno število zakonodajnih predpisov na tem področju z različnimi zakoni glede na vrsto zadruge in ravno uprave (nacionalna in regionalna).

Podobno stanje je mogoče najti v razlikah pravnega statusa oblik socialnega gospodarstva v Evropi. Tu je mogoče opredeliti tri skupine držav: prva ima posebno zakonodajo za oblike socialnega gospodarstva, druga ima nekaj zakonskih predpisov, ki veljajo za organizacije socialnega gospodarstva in ki so razpršeni v različnih zakonih, v tretji pa ni sledi o zakonodaji o nekaterih oblikah socialnega gospodarstva.

Pomanjkljiva zakonodaja lahko povzroči resne težave glede pravnega položaja skupin, ki želijo ustanoviti organizacije socialnega gospodarstva: pravni okvir lahko zavira razvoj novih oblik, če se obstoječe ne morejo prilagoditi novim potrebam. Tako je cilj nove zakonodaje, ki se je v preteklih letih pojavila v nekaterih državah, kot so posebni zakoni o socialnih podjetjih (finski akt iz leta 2003, litovski akt iz leta 2004 in italijanski akt 118/2005), socialnih zadrugah (poljski in portugalski akt iz leta 2006) in nepridobitnih socialno koristnih organizacijah (italijanski dekret 460/1997) ali spremembe obstoječih zakonov, ki upoštevajo nove oblike (kot zadruge v kolektivnem interesu, ustanovljene v Franciji leta 2001, ali zadruge za sprožanje socialnih pobud, ki so se pojavile v preteklih letih v različnih zakonih o španskih zadrugah), zagotoviti poti za razvoj nastajajočega "novega socialnega gospodarstva". Zlasti pomembna je zakonodaja, ki so jo mnoge nove države članice Evropske unije sprejele v preteklih nekaj letih.

Na evropski ravni novi statut evropske zadruge že spodbuja širjenje te oblike socialnega gospodarstva, s tem ko ne le izboljšuje možnosti za transnacionalne dejavnosti evropskih zadrug, ampak tudi in predvsem razvija sektor v državah, ki nimajo ustrezne lastne zakonodaje, kot npr. Združeno kraljestvo, ali v katerih so te pravne oblike vse bolj izgubljale družbeni ugled, ker so veljale za ostanek starega režima, kot npr. v novih državah članicah Srednje in Vzhodne Evrope.

Prav tako je bila umaknitev predlogov o statutu evropske vzajemne družbe in evropskem druženju z dnevnega reda Evropske komisije v preteklih nekaj letih velik korak nazaj pri zagotavljanju boljših možnosti za razvoj teh oblik socialnega gospodarstva v Evropi.

Posebnost organizacij socialnega gospodarstva temelji na nekaterih značilnih vrednotah in načelih. Namen pravil, ki veljajo za te organizacije je, da odražajo to posebnost, določajo načelo demokratičnega odločanja in med drugim omejitve o načinu porazdelitve dobičkov in presežkov. Toda ta poseben *modus operandi* ni stroškovno nevtralen. Uporaba teh pravnih oblik povzroča skupinam, ki jih ustanavljajo, in gospodarskim akterjem relativno višje stroške poslovanja v primerjavi z drugimi oblikami zasebnih podjetij. Stroški, ki jih prinašajo posebne značilnosti organizacij socialnega gospodarstva so posledica njihove internalizacije socialnih stroškov, povezanih z demokratičnim procesom odločanja, načinom dodeljevanja presežkov in naravo proizvedenega blaga in opravljenih storitev, ki so v bistvu v socialnem in/ali splošnem interesu, kar je v nasprotju z eksternalizacijo zasebnih stroškov v tradicionalnih profitnih zasebnih podjetjih.

Z vidika zagotavljanja enakih možnosti različnim vrstam organizacij in ob upoštevanju, da neenak položaj zahteva različno obravnavo, bi moral pravni okvir uvesti ukrepe za dodelitev kompenzacije pravnim oblikam, ki imajo težave pri delovanju in zato ponujajo omejene storitve. Ti ukrepi so lahko subvencije, lahko pa imajo tudi obliko davčnih olajšav. Hkrati pa bi moral zakonodajalec vzpostaviti ustrezne mehanizme, ki bi preprečili oportunistično ravnanje nekaterih gospodarskih akterjev, ki bi izkoriščali kompenzacije za prevzem teh oblik, ne da bi prevzeli ustrezne stroške.

V večini držav članic na zahodu Evropske unije velja neka oblika posebne davčne obravnave za štiri glavne pravne oblike socialnega gospodarstva. Ugodnosti tovrstnih posebnih davčnih ukrepov so zlasti velike za združenja in fundacije zaradi njihove nepridobitne narave in načina razporejanja virov in presežkov, ki dajejo prednost dejavnostim socialnega in/ali splošnega pomena. Tovrstno zakonodajo so v preteklih letih okrepile številne države, na primer Španija z aktom 43/2002 o davčnem sistemu za nepridobitne organizacije, Italija z aktom 460/1997 o ONLUS ali nepridobitnih socialno koristnih organizacijah in Nemčija s socialnim zakonikom (*Sozialgesetzbuch*) o nepridobitnih organizacijah. Mnoge države imajo poseben davčni sistem za zadrug, ki pa ne velja za vse zadrug. Na Irskem na primer velja le za kreditne zadrug, v Grčiji pa le za kmetijske zadrug.

Institucionalni okvir določa tudi maneverski prostor za delovanje socialnega gospodarstva v različnih sektorjih socialno-ekonomskih dejavnosti. Čeprav zakonske določbe o oblikah socialnega gospodarstva priznavajo njihovo pravico, da kot katerikoli drug zasebni akter prosto delujejo na trgu, sektorska pravila lahko postavijo ovire za njihov vstop na nekatera področja delovanja in neovirani razvoj znotraj teh področij. V zvezi z vzajemnimi družbami je mogoče ugotoviti tri vzorce razvoja gospodarskih sektorjev: v nekaterih državah vzajemne družbe delujejo na številnih področjih, kot npr. v Združenem kraljestvu, kjer se lahko ukvarjajo z najrazličnejšimi dejavnostmi, od oskrbe z vodo do športa; druga skupina držav omejuje njihovo področje delovanja na nekatere sektorje, kot so zdravstvo ali zdravstveno in nezgodno zavarovanje; zadnja skupina pa ne pozna te pravne oblike. Poleg tega zavarovalnih zadrug in vzajemnih zavarovalniških družb ni mogoče ustanovljati, če sektorska pravila onemogočajo razdelitev tveganj. V podobnem položaju so zadrug v drugih gospodarskih sektorjih.

10. JAVNE POLITIKE V PODPORO SOCIALNEMU GOSPODARSTVU V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE

V zadnjih petindvajsetih letih so številne nacionalne in regionalne vlade v Evropski uniji razvile javne politike, ki izrecno omenjajo socialno gospodarstvo v celoti ali njegove dele. Na splošno so oblikovale *sektorske politike*, ki, čeprav razdrobljeno in nepovezano, izrecno omenjajo institucionalne oblike, ki tvorijo socialno gospodarstvo. To so na primer aktivne politike zaposlovanja, ki vključujejo delavske zadruga in podjetja za vključevanje, politike o socialnih storitvah, kjer so imeli ključno vlogo združenja, fundacije in druge nepridobitne organizacije, politike s področja kmetijstva in razvoja podeželja, v katere so bile vključene kmetijske zadruga, ali navedba vzajemnih družb v okviru sistemov socialnega varstva. Bolj nedavno so se zlasti pojavile *posebne politike o socialnem gospodarstvu*; nekatere izmed njih so usmerjene v podjetja, ki delujejo na trgu, druge pa so namenjene nepridobitnim organizacijam, ki delujejo zunaj trga; redko zajemajo oboje. Toda razvoj teh politik v državah Evropske unije je neenakomeren, tako po obsegu kot tudi po vsebini.

Mnoge države v EU imajo v nacionalni vladi organ na visoki ravni, ki so mu priznane izrecne pristojnosti za zadeve, povezane s socialnim gospodarstvom. V belgijski vladi je to na primer Secrétariat d'Etat au Développement Durable et à l'Economie Sociale (državni sekretariat za trajnostni razvoj in socialno gospodarstvo), špansko ministrstvo za delo in več regionalnih vlad imajo Dirección General de Economía Social (generalni direktorat za socialno gospodarstvo), francoska vlada ima Délégation Interministérielle à l'Innovation, à l'expérimentation sociale et à l'économie sociale (medresorska delegacija za inovacije, socialne eksperimente in socialno gospodarstvo), na Irskem je the Social Economy Unit – FAS (enota za socialno gospodarstvo), Direzione generale per gli enti cooperative, Ministero dello sviluppo economico (generalni direktorat za zadruga, Ministrstvo za gospodarski razvoj) in Agenzia per le Onlus (agencija za socialno odgovorne nepridobitne organizacije) v Italiji, the NGO Liaison Unit in the Maltese Government's Ministry for the Family and Social Solidarity (enota za zvezo z nevladnimi organizacijami v malteškem Ministrstvu za družino in socialno solidarnost), portugalski Instituto António Sérgio do Sector Cooperativo (INSCOOP) (institut António Sérgio za združni sektor) in v Veliki Britaniji the Cabinet Office's Social Enterprise Unit (vladna enota za socialna podjetja) in the Treasury's Charity and Third Sector Finance Unit (enota finančnega ministrstva za financiranje dobredelnih organizacij in tretjega sektorja).

Politike, ki se dejansko izvajajo za spodbujanje socialnega gospodarstva so zelo različne. Glede na vrsto uporabljenih instrumentov, jih je mogoče razdeliti na institucionalne politike, politike širjenja, usposabljanja in raziskav, finančne politike, podporne politike s konkretnimi storitvami in politike povpraševanja.

11. JAVNE POLITIKE V PODPORO SOCIALNEMU GOSPODARSTVU NA RAVNI EVROPSKE UNIJE

Pozornost, ki jo različni organi EU namenjajo socialnemu gospodarstvu, v preteklih treh desetletjih narašča, čeprav z nihanji in razlikami med institucijami. Postopoma se priznava pomembna vloga socialnega gospodarstva pri socialno-ekonomskem razvoju Evrope in s tem njen položaj kot temelj evropskega socialnega modela.

Dolga pot do institucionalnega priznanja socialnega gospodarstva in oblikovanja posebnih evropskih politik se je začela v 80-ih letih dvajsetega stoletja. Vrh je dosegla leta 1989 s sporočilom Komisije Svetu o podjetjih v sektorju socialnega gospodarstva: evropski trg brez meja (*Businesses in the 'Économie Sociale' sector: Europe's frontier-free market*), v katerem je predlagala pripravo evropske pravne podlage v obliki zakonov za zadruga, združenja in vzajemne družbe, in z ustanovitvijo enote za socialno gospodarstvo v okviru generalnega direktorata XXIII Evropske komisije.

Še dve instituciji EU sta bila pomembna zagovornika socialnega gospodarstva:

- Evropski ekonomsko-socialni odbor (EESO), posvetovalni organ Evropske unije. Predstavniki socialnega gospodarstva so zastopani v III. skupini in so oblikovali interesno skupino za socialno ekonomijo. EESO je bil zlasti dejaven v preteklih letih in je objavil več mnenj o tej temi,
- Evropski parlament; medskupina za socialno gospodarstvo Evropskega parlamenta je bila ustanovljena leta 1990.

Še en organ je Posvetovalni odbor zadrug, vzajemnih družb, združenj in fundacij (Consultative Committee of Cooperatives, Mutuals, Associations and Foundations – CCCMAF). Ustanovljen je bil leta 1998, da bi podajal mnenja o različnih zadevah v zvezi s spodbujanjem socialnega gospodarstva na ravni Evropske unije. Odbor je bil leta 2000, po preoblikovanju Komisije, ukinjen, toda na pobudo samih sektorskih organizacij je nemudoma začela delovati Stalna evropska konferenca zadrug, vzajemnih družb, združenj in fundacij (Permanent European Conference of Cooperatives, Mutual Societies, Associations and Foundations – CEP-CMAF)) kot evropska platforma, katere naloga je delovati kot sogovornik evropskih institucij.

Pri izvajanju ukrepov se institucije EU neprestano srečujejo z dvojno težavo v zvezi s socialnim gospodarstvom: skromno pravno podlago in nezadostno pojmovno opredelitvijo, saj v osnovnih dokumentih Evropske unije (Rimska pogodba, Pogodba iz Maastrichta) ni izrecne omembe, ali pa opredelitev (če sploh obstaja) temelji na pravni obliki in ne na dejavnostih, ki se opravljajo; številčnost izrazov (tretji sistem, civilna družba itd.) pa otežuje soglasje o poimenovanju, ki naj bi ga uporabljali.

Z vidika pravnega priznavanja in prepoznavnosti socialnega gospodarstva je treba omeniti organizacijo evropskih konferenc, sprejetje mnenj EESO ter pobude in mnenja medskupine Evropskega parlamenta o socialnem gospodarstvu, pa tudi sprejetje statuta evropske zadruga.

V politikah, ki se izvajajo, so zaposlovanje, socialne storitve in socialna kohezija cilji, s katerimi je povezano socialno gospodarstvo, tako da se predvsem pojavljajo v dveh glavnih vrstah javne politike: socialno vključevanje in vključevanje na trg dela in socialne politike ter lokalni razvoj in politike ustvarjanja delovnih mest. Zanimanje institucij EU za vključevanje socialnega gospodarstva v te cilje je velik korak naprej, čeprav razkriva ozek pogled na potencial socialnega gospodarstva in prednosti, ki bi jih lahko prineslo evropskemu gospodarstvu in družbi.

Ker ni posebne evropske proračunske politike za socialno gospodarstvo, je bilo socialno gospodarstvo vključeno v proračunsko politiko Evropske unije prek okvira politike zaposlovanja in politike socialne kohezije, zlasti večletnih proračunov za spodbujanje malih in srednje velikih podjetij in zaposlovanja, kot je pobuda ADAPT, pobuda EQUAL za družbeno vključevanje in vključevanje na trg dela, Evropski socialni sklad in pilotni projekt "tretji sistem in zaposlovanje" (Third System and Employment).

Ti programi so imeli tako na nacionalni kot tudi mednarodni ravni daljnosežne učinke na strukturiranost z usklajevanjem in strukturiranjem evropskega socialnega gospodarstva v smislu zvez, mrež, raziskav, kulture in politik. Zlasti pomemben je program EQUAL. Podpira projekte, v katerih sodelujejo organizacije socialnega gospodarstva na področjih, kot je "krepitev socialnega gospodarstva (tretjega sektorja), zlasti storitev, ki so v interesu skupnosti, s poudarkom na izboljšanju kakovosti delovnih mest". Slednje vključujejo tudi predavanja in razprave, ki so ključni dejavnik za širjenje koncepta. Program EQUAL ima odločilni vpliv v državah, kot so Poljska, Irska in Avstrija.

Skromen napredek pri priznavanju in razvoju politik na ravni evropske Skupnosti je v nasprotju s težavami, ki jih za socialno gospodarstvo prinaša *politika konkurenčnosti* EU in v zadnjem času *politika o državnih pomočeh*.

12. TRENDI IN IZZIVI

Socialno gospodarstvo: nastajajoči sektor v pluralni družbi

Glavni in najpomembnejši trend v nedavnem razvoju socialnega gospodarstva je njegova utrditev v evropski družbi kot pol *socialne koristnosti* med kapitalističnim sektorjem in javnim sektorjem, ki ga tvorijo najrazličnejši akterji: zadruge, vzajemne družbe, združenja, fundacije in druga podobna podjetja in organizacije.

Gibanje združevanja državljanov doživlja veliko rast s spodbujanjem solidarnih podjetij, ki so usmerjena v proizvodnjo in razdeljevanje meritornih ali socialnih dobrin. Pri razvoju mnogih projektov in dejavnosti je opaziti vse močnejše sodelovanje med združenji in združnimi gibanji, kot v primeru socialnih podjetij. Sposobnost teh pobud, da zadovoljijo *nove socialne potrebe*, ki so se pojavile v preteklih desetletjih, je dodatno povečalo pomen socialnega gospodarstva.

Socialno gospodarstvo ni le dokazalo svoje sposobnosti, da učinkovito prispeva k reševanju novih socialnih problemov, ampak je okrepilo tudi svoj položaj v tradicionalnih sektorjih, kot so kmetijstvo, industrija, storitve, trgovina na drobno, bančništvo in vzajemno zavarovanje. Drugače rečeno, socialno gospodarstvo predstavlja institucijo, ki je potrebna za stabilno in trajno gospodarsko rast, ki storitve prilagaja potrebam, povečuje vrednost gospodarskih dejavnosti, ki služijo socialnim potrebam, spodbuja pravično porazdelitev dohodka in bogastva, odpravlja neravnovesja na trgu dela in pogloblja gospodarsko demokracijo.

Novo socialno gospodarstvo se oblikuje kot novi sektor, ki je vse bolj nujen za ustrezen odziv na nove izzive globalnega gospodarstva in družbe. Ti izzivi so vzrok za vse večje zanimanje za vlogo, ki jo ima lahko *novo* socialno gospodarstvo v družbi blaginje.

Potrebna pojmovna opredelitev socialnega gospodarstva

Izziv, s katerim se mora nemudoma spopasti socialno gospodarstvo, je njegova institucionalna nevidnost. Razlog za to nevidnost ni le v tem, da se socialno gospodarstvo razvija kot nov sektor v gospodarskem sistemu, ampak tudi v pomanjkanju pojmovne opredelitve, tj. jasne, natančne opredelitve skupnih značilnosti različnih vrst podjetij in organizacij socialnega gospodarstva in posebne lastnosti, zaradi katerih se razlikujejo od ostalih.

Tu je bilo v preteklih letih opaziti postopen proces pojmovne opredelitve socialnega gospodarstva, v katerem sodelujejo tako akterji sami, preko predstavniških organizacij, kot tudi znanstveni in politični organi. To poročilo predstavlja pojem socialnega gospodarstva, ki je bil razvit na podlagi meril *Priročnika Evropske komisije za izdelavo satelitskih računov podjetij socialnega gospodarstva*, ki je v skladu z opredelitvami v nedavni literaturi o ekonomiji in samih organizacij socialnega gospodarstva.

Pravna opredelitev socialnega gospodarstva in priznavanje v nacionalnih računih

Pojmovna opredelitev socialnega gospodarstva bo omogočila rešitev problema njegove opredelitve v pravnih sistemih EU in držav članic EU. Čeprav nekatere evropske države in sama EU v številnih pravnih besedilih priznavajo socialno gospodarstvo kot tako in nekatere njegove elemente, je potreben napredek na področju zakonske opredelitve obsega socialnega gospodarstva in pogojev, ki jih morajo izpolnjevati njegovi elementi, da se prepreči razvodenitev njegovih temeljnih lastnosti in izguba njegove socialne koristnosti.

Treba je vzpostaviti *Pravni statut socialnega gospodarstva* in učinkovite pravne varovalke za preprečevanje vstopa organizacijam, ki ne pripadajo socialnemu gospodarstvu, da ne morejo izkoriščati gospodarskih prednosti pravne oblike organizacije socialnega gospodarstva ali javnih politik, ki jo spodbujajo.

To poročilo je tudi pokazalo, da obseg socialnega gospodarstva raste in da ta neposredno zagotavlja več kot 11 milijonov delovnih mest, kar je 6-odstotna skupna stopnja zaposlenosti EU. V nasprotju s tem ga ni zaznati v nacionalnih računih, to pa je še en velik problem, ki ga je treba rešiti.

Sedanja nacionalna računovodska pravila, pripravljena v času, ko so bili mešani gospodarski sistemi v polnem razmahu, ne priznavajo socialnega gospodarstva kot posebnega institucionalnega sektorja, zato je težko pripraviti redne, točne in zanesljive gospodarske statistične podatke o nosilcih socialnega gospodarstva. Raznolikost meril, ki se uporabljajo pri pripravi statističnih podatkov, poleg tega onemogoča mednarodno primerjavo, kar škodi verodostojnosti pristopov, ki opozarjajo na očitne prispevke socialnega gospodarstva pri uresničevanju pomembnih političnih ciljev gospodarske politike.

Evropska komisija je nedavno pripravila *Priročnik za izdelavo satelitskih računov podjetij socialnega gospodarstva*, kar je pomemben korak na poti k institucionalnemu priznavanju dela socialnega gospodarstva v sistemih nacionalnih računov. V priročniku je pojasnjena metodologija, s katero je mogoče pripraviti zanesljivo, usklajeno statistiko v celotni EU znotraj okvira nacionalnih računov (Evropski sistem računov iz leta 1995) za pet najpomembnejših skupin podjetij socialnega gospodarstva: a) zadruga, b) vzajemne družbe, c) skupine podjetij socialnega gospodarstva, d) druga podobna podjetja socialnega gospodarstva in e) nepridobitne ustanove, ki služijo podjetjem socialnega gospodarstva.

Socialno gospodarstvo se v Evropi na tem področju sooča z dvojnimi problemom: prvič morajo organizacije, ki predstavljajo socialno gospodarstvo, pritegniti pozornost Evropske komisije in vsake države članice, da bi zagotovile izvajanje predlogov priročnika. Poleg tega morajo vsako državo članico EU prepričati, da pripravi Statistični register podjetij socialnega gospodarstva na podlagi razmejitvenih meril iz priročnika, tako da se lahko izdelajo satelitski računi za podjetja v teh registrih.

Drugič morajo širiti pobude, ki bodo omogočile izdelavo zanesljivih, usklajenih statistik o velikem delu socialnega gospodarstva, ki ni zajeta v priročniku Evropske komisije. Ta del predvsem predstavljajo združenja in fundacije, ki so zajete v *Priročnik Združenih narodov o nepridobitnih ustanovah v sistemu nacionalnih računov (Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts)*. Priročnik zajema mnoge nepridobitne organizacije, ki niso del socialnega gospodarstva, toda od statistik nepridobitnega sektorja, izdelanih v skladu s priročnikom o nepridobitnih organizacijah, bi lahko izluščili podatke za tiste nepridobitne organizacije, ki izpolnjujejo merila socialnega gospodarstva iz tega poročila.

Usklajevanje med zvezami socialnega gospodarstva

Ker je socialno gospodarstvo pluralno in raznovrstno, potrebuje močne organizacije, ki bodo zastopale različne skupine podjetij in organizacij, ki ga sestavljajo. Toda skupna identiteta in jedro skupnih interesov, ki združuje socialno gospodarstvo, kaže na nujnost in smotnost sprejetja ukrepov za usklajevanje vseh gospodarskih akterjev socialnega gospodarstva tako na ravni držav članic kot tudi na transnacionalni ravni v celi Evropi. Bolj ko bo vidna in močna kolektivna podoba socialnega gospodarstva, večje bodo možnosti za učinkovite ukrepe in razvoj za vsako posamezno skupino akterjev, ki sestavlja ta sektor.

Socialno gospodarstvo in socialni dialog

Dosega priznanja kot posebnega sogovornika v socialnem dialogu je zelo velik izziv za socialno gospodarstvo.

Socialno gospodarstvo je postalo pomembna institucija civilne družbe, ki bistveno prispeva k organizaciji povezovalne strukture in razvoju participativne demokracije. Hkrati je socialno gospodarstvo močen gospodarski in socialni akter s posebnimi značilnostmi, ki se izmikata klasični shemi delodajalci/delojemalci in zahteva, da se socialno gospodarstvo izrecno prizna kot socialnega sogovornika.

V drugi polovici 20. stoletja, ko so bili mešani gospodarski sistemi v polnem razmahu, so bili glavni udeleženci pogajalske mize, ki je določala javne politike (zlasti dohodkovno politiko), vlade, organizacije delodajalcev in sindikati. Danes je gospodarstvo postalo bolj pluralno in to zahteva neposredno udeležbo vseh vpletenih sektorjev v socialnem dialogu: zveze delodajalcev, sindikati, vlade in velika skupina socialno-ekonomskih akterjev, podjetnikov in delodajalcev, ki predstavljajo novo socialno gospodarstvo in ima vse pomembnejšo vlogo v razvitem svetu.

Poleg klasičnih omizij o kolektivnih pogajanjih bi morali predlagati omizja o socialnem dialogu, na katerih bi sodelovali akterji socialnega gospodarstva, saj bi bila ta bolj v skladu z novim gospodarskim položajem na začetku stoletja.

Socialno gospodarstvo in javne politike

Evropske institucije (Parlament, Komisija in Ekonomsko-socialni odbor) že več kot dve desetletji priznavajo spodobnost socialnega gospodarstva za izravnavanje pomembnih socialnih in gospodarskih neravnovesij in njegov prispevek k doseganju različnih ciljev splošnega interesa. Evropski parlament je pred kratkim opredelil socialno gospodarstvo kot temelj evropskega socialnega modela (*clé de voûte du modèle social européen*).

Zato morajo države članice in Evropska komisija bolj kot prej sprejeti konkretne zaveze, da bo socialno gospodarstvo postalo ne le učinkovit instrument za doseg določenih javnopolitičnih ciljev v splošnem interesu ampak da bo tudi samo po sebi (tj. združništvo, vzajemnost, združevanje in pobude civilne družbe v splošnem interesu) cilj, nujno potreben za okrepitev razvite družbe in vrednot, ki so povezane z evropskim socialnim modelom. Organizacije, ki predstavljajo socialno gospodarstvo, imajo tu pomembno vlogo pri predstavljanju pobud in predlogov institucijam EU, političnim strankam, sindikatom, univerzam in drugim organizacijam, ki predstavljajo civilno družbo.

Socialno gospodarstvo in trgi: konkurenčnost in socialna kohezija

Na pretekli in prihodnji razvoj socialnega gospodarstva v Evropi so in bodo močno vplivale spremembe okolja, v katerem deluje, zlasti trgov, ki postajajo vse bolj globalizirani in za katere so vse bolj značilne močna konkurenca, decentralizacija in selitev proizvodnje ter spremembe v ukrepanju

vlad, kjer je jasen trend k postopni deregulaciji in privatizaciji javnih storitev. Skupaj s pojavom novih socialnih problemov (starajoče se prebivalstvo, množično preseljevanje itd.) te spremembe ne le prinašajo možnosti za rast socialnega gospodarstva, ampak tudi izzive in nevarnosti na nekaterih njegovih področjih delovanja.

Različna podjetja in organizacije socialnega gospodarstva se pri opravljanju svojih poslov soočajo z izzivom povezovanja učinkovitih procesov proizvodnje s cilji socialne blaginje. Akterji socialnega gospodarstva morajo nemudoma začeti razvijati konkurenčne strategije v skladu z novimi zahtevami vse bolj konkurenčnih trgov, da bodo uporabni instrumenti za blaginjo svojih članov in krepitev socialne kohezije.

V njihovih strategijah za konkurenčnost mora biti poudarek zlasti na ustvarjanju poslovnih mrež in zvez, novih načinov za financiranje družb, inovativnih izdelkih in procesih ter spodbujanju politik usposabljanja in pridobivanja znanja.

Socialno gospodarstvo, razširjena Evropska Unija in razvoj integriranega evro-mediteranskega območja

EU pripisuje velik pomen cilju oblikovanja integriranega evropskega prostora, v katerem se bodo čim prej zmanjšale in odstranile socialne in ekonomske neenakosti med EU-15 in novimi 12 državami članicami vzhodne in južne Evrope. Te neenakosti med drugim povzročajo migracijske tokove z vzhoda na zahod znotraj EU. Poleg krepitve socialne kohezije EU je izziv tudi krepitev integriranega evro-mediteranskega prostora, ki bo postal območje blaginje in stabilnosti. Vse sosednje države ob Sredozemskem morju morajo postati močne demokratične države in razširiti je treba produktivno tkivo civilne države v državah ob južni obali.

Visoka rast števila prebivalstva in drugi strukturni razlogi tem državam preprečujejo, da bi gospodarska rast pripomogla k višjemu življenjskemu standardu večine prebivalstva, zato sta evro-mediteranska regija in EU postali ena izmed geografskih regij z največjimi migracijskimi tokovi tako po obsegu kot tudi intenzivnosti, ki jih nadalje povečujejo velike skupine prebivalstva iz držav Latinske Amerike, območja Afrike južno od Sahare in jugovzhodne Azije.

Zaradi svojih posebnih lastnosti imajo lahko akterji socialnega gospodarstva pomembno vlogo pri vključevanju priseljencev in razvoju trgovinskih tokov v EU ter med Evropo in južno obalo Sredozemlja.

Izobraževalni sistem, mreže za raziskave in izmenjavo, univerze in socialno gospodarstvo

Izobraževalni sistemi Evropske Unije imajo pomembno vlogo pri spodbujanju podjetniške kulture in demokratizaciji gospodarstva s projekti usposabljanja, ki spodbujajo podjetniške pobude, ki temeljijo na vrednotah socialnega gospodarstva. Po drugi strani pa morajo podjetja socialnega gospodarstva zaradi razvoja novih proizvodov in inovativnih procesov spodbujati pobude za sodelovanje z univerzitetnimi centri, ki ustvarjajo in prenašajo znanje. Raziskovalne mreže in mreže za izmenjavo

informacij med temi centri in akterji socialnega gospodarstva bodo tako kot v preteklih letih prispevale k širjenju temeljev znanja na področju socialnega gospodarstva in širjenju tega znanja v Evropi.

Identiteta in vrednote socialnega gospodarstva

Novo socialno gospodarstvo se v Evropski Uniji razvija kot *pol socialne koristnosti* v pluralnem gospodarskem sistemu poleg sektorja javnega gospodarstva in kapitalističnega gospodarskega sektorja.

Izziv, s katerim se sooča socialno gospodarstvo, je prebroditi nevarnost razvodenitve ali trivializiranja njegovih temeljnih lastnosti, ki mu dajejo posebno socialno koristnost. Zato morajo akterji socialnega gospodarstva okrepiti zavest o svojih vrednotah, ki predstavljajo skupni referenčni okvir, uporabiti vse socialne in kulturne vzvode, ki so povezani s temi vrednotami, da utrdijo svoj institucionalni profil in dosežejo učinek, ki bo povečal njihov gospodarski in socialni potencial.

Omenjeni izzivi in trendi niso izčrpen dekalog, ampak predlog, o katerem je mogoče razpravljati, začetek za razmišljanje v novem obdobju, ki se je začelo v Evropi z nedavno širitvijo.

V tem novem obdobju in novem socialnem gospodarstvu bi morali biti v ospredju predvsem sami akterji socialnega gospodarstva in imeti odgovornost za opredelitev posebnih profilov in strateških ciljev, ki bi jih morali zasledovati, da bi imeli vodilno vlogo pri izgradnji Evrope.

LITERATURA

- EESO – Evropski ekonomsko-socialni odbor (1986): *Les Organisations Cooperatives, Mutualistes et Associatives dans la Communauté Européenne*, Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti – Editions Delta, Bruselj.
- Komisija Evropskih Skupnosti (2004): *Sporočilo Komisije Svetu, Evropskemu parlamentu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij o spodbujanju zadrug v Evropi* (23. februar 2004, COM(2003) 18).
- Evropski parlament, Odbor za zaposlovanje in socialne zadeve (2006): *Mnenje o evropskem socialnem modelu za prihodnost* (2005/2248 /INI).
- CIRIEC (2000): *The Enterprises and Organizations of the Third System: A strategic challenge for employment*. CIRIEC (Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Coopérative) – Generalni direktorat V Evropske unije, Liege.
- DEFOURNY, J. & MONZÓN CAMPOS, J. (izd.) (1992): *Économie sociale (entre économie capitaliste et économie publique) / The Third Sector (cooperatives, mutual and nonprofit organizations)*. De Boeck Université – CIRIEC, Bruselj.
- EVERS, A. & LAVILLE, J.L. (izd.) (2004): *The third sector in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham.

- MONZON, J.L., DEMOUSTIER, D., SAJARDO, A. & SERRA, I. (dir) (2003): *El Tercer sector no lucrativo en el Mediterráneo. La Economía Social de no mercado. I.*, CIRIEC-España, Valencia.
- BORZAGA, C. & SPEAR, R. (izd.) (2004): *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, edizioni 31, Trento.
- BIRKHOELZER, K., LORENZ, G. et al (1999): *The Employment Potential of Social Enterprises in 6 EU Member States*, Technologie-Netzwerk Berlin.
- CABRA DE LUNA, M.A. (2003): "Las instituciones europeas y las organizaciones de la economía social", In Faura, I. et al (coord.): *La economía social y el tercer sector. España y el entorno europeo*, Escuela Libre Editorial, Madrid.
- CHAVES, R. (2002): "Politiques publiques et économie sociale en Europe: le cas de l'Espagne", *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 73, N° 3, str. 453–480.
- CHOPART, J.N., NEYRET, G. & RAULT, D. (dir) (2006): *Les dynamiques de l'économie sociale et solidaire*, La Découverte, Pariz.
- DEMOUSTIER, D. (2001): *L'économie sociale et solidaire. S'associer pour entreprendre autrement*, Alternatives économiques/Syros, Pariz.
- DEMOUSTIER, D. & CHAVES, R., HUNCOVA, M., LORENZ, G. & SPEAR, R. (2006): "Débats autour de la notion d'économie sociale en Europe", *Revue Internationale de l'économie sociale*, N° 300, str. 8–18.
- DRAPERI, J.F. (2005): *L'Economie Sociale, de la A à la Z*, Alternatives économiques, Pariz.
- LÉVESQUE, B. & MENDELL, M. (1999): *L'économie sociale: éléments théoriques et empiriques pour le débat et la recherche*, Cahier de recherche du CRISES, UQAM, Montréal.
- MONZON, J.L. (2003): "Cooperativismo y Economía Social: perspectiva histórica", *CIRIEC-ESPAÑA, revista de economía pública, social y cooperativa*, N° 44, str. 9–32.
- SALAMON, L. M. & ANHEIER, H. K. (1997): *Defining the nonprofit sector — a cross-national analysis*, Institute for Policy Studies, The Johns Hopkins University.
- SPEAR, R., DEFOURNY, J., FAVREAU, L. & LAVILLE, J.L. (izd.) (2001): *Tackling social exclusion in Europe. The contribution of Social Economy*, Ashgate, Aldershot (na voljo v francoski in španski različici).
- TOMAS-CARPI, J.A. (1997): "The prospects for a Social Economy in a changing world", *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 68, N° 2, str. 247–279.
- VIENNEY, C. (1994): *L'Economie sociale*, Repères, La Découverte, Pariz.